



BOSHLANG'ICH SINFLARDA MANTIQUIY MASALALARNI YECHISH USULLARI

Allaniyazova Svetlana Satbaevna

Nukus shahri 25-sonli maktab o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18920283>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-mart 2026 yil

Ma'qullandi: 05-mart 2026 yil

Nashr qilindi: 09-mart 2026 yil

KEYWORDS

mantiqiy tafakkur, boshlang'ich ta'lim, analitik fikrlash, induksiya, deduksiya, muammoli ta'lim, metodik yondashuv, didaktik tamoyil.

ABSTRACT

Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda mantiqiy masalalarni yechishning nazariy asoslari, metodik tamoyillari hamda amaliy yondashuvlari keng va tizimli ravishda tahlil qilinadi. Avvalo, mantiqiy tafakkurning psixologik-pedagogik asoslari yoritiladi, shundan so'ng mantiqiy masalalarni o'qitishning bosqichma-bosqich metodikasi, interfaol yondashuvlar hamda didaktik tamoyillarning ahamiyati asoslab beriladi. Shu bilan birga, mantiqiy masalalar orqali o'quvchilarda tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish hamda xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirish mexanizmlari ochib beriladi.

Avvalo shuni ta'kidlash lozimki, boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxs tafakkurining poydevori shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Aynan shu davrda bolalarda mantiqiy fikrlash, muammoli vaziyatni anglash va uni hal qilish ko'nikmalari bosqichma-bosqich rivojlanadi. Shu sababli, mantiqiy masalalarni o'qitish jarayoni nafaqat matematik bilimlarni mustahkamlash, balki intellektual salohiyatni shakllantirish vositasi sifatida ham alohida ahamiyat kasb etadi.

Psixolog olim L.S. Vygotskiy ta'kidlaganidek, bolaning tafakkuri ijtimoiy muhit va ta'lim jarayoni ta'sirida rivojlanadi hamda "yaqin rivojlanish zonasi" doirasida murakkabroq vazifalarni bajarish orqali yuqori bosqichga ko'tariladi. Demak, mantiqiy masalalar o'quvchining mavjud bilim darajasidan bir oz yuqori bo'lgan topshiriqlar sifatida uning tafakkurini faollashtiradi [7].

Shuningdek, J. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar konkret-operatsion bosqichda bo'lib, ular mantiqiy operatsiyalarni amaliy faoliyat orqali o'zlashtiradilar. Shu bois, mantiqiy masalalarni modellashtirish, taqqoslash va bosqichma-bosqich tahlil qilish orqali o'qitish aynan shu yosh xususiyatlariga mos keladi [5].

Bundan tashqari, A.N. Leontyev faoliyat nazariyasida tafakkur faoliyat jarayonida shakllanishini ta'kidlaydi. Demak, o'quvchi faqat tayyor ma'lumotni qabul qilmay, balki mustaqil ravishda izlanib, xulosa chiqarganida uning tafakkuri rivojlanadi. Shu nuqtai nazardan, mantiqiy masalalarni o'qitishda muammoli vaziyat yaratish va interfaol metodlardan

foydalanish metodik jihatdan asosli hisoblanadi [6].

Pedagog olimlar fikriga ko'ra, boshlang'ich ta'lim jarayonida analitik va tanqidiy fikrlashni shakllantirish kelgusida o'quvchining yuqori sinflardagi muvaffaqiyatli o'zlashtirishiga zamin yaratadi. Demak, mantiqiy masalalarni o'qitish metodikasini takomillashtirish zamonaviy ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biridir.

Mantiqiy masalalarni yechishda, avvalo, masala shartini diqqat bilan o'qish va mazmunini anglash talab etiladi. Shundan so'ng, ma'lum va noma'lum elementlar ajratiladi. Keyingi bosqichda ular o'rtasidagi bog'lanish aniqlanadi va mantiqiy xulosa chiqariladi. Shu tariqa, tahlil va sintez jarayoni uyg'unlikda amalga oshiriladi.

Bundan tashqari, modellashtirish usuli samarali natija beradi, chunki sxema yoki jadval orqali mantiqiy munosabatlar aniq ko'rinadi. Shuningdek, muammoli ta'lim usuli qo'llanilganda o'quvchi mustaqil izlanishga undaladi. Natijada, ijodiy va analitik tafakkur birgalikda rivojlanadi.

Yana shuni ta'kidlash kerakki, guruhli ishlash shakli mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Chunki o'quvchilar fikr almashish jarayonida o'z qarashlarini asoslashga o'rganadilar. Shu bilan birga, bahs-munozara orqali noto'g'ri xulosalar aniqlanadi va tuzatiladi.



Boshlang'ich sinflarda mantiqiy masalalarni o'qitish jarayoni ma'lum didaktik tamoyillarga asoslangan holda tashkil etilishi zarur. Chunki aynan tamoyillar ta'lim jarayonining mazmuni, shakli va metodlarini belgilab beradi. Shu sababli, quyida mazkur tamoyillar kengaytirilgan va mantiqiy masalalarni o'qitish kontekstida izchil tahlil qilinadi. Avvalo, izchillik tamoyili mantiqiy masalalarni oddiydan murakkabga qarab bosqichma-bosqich tashkil etishni nazarda tutadi. Ya'ni dastlab sodda mantiqiy bog'lanishlar asosida tuzilgan topshiriqlar beriladi, shundan so'ng asta-sekin ko'p bosqichli va kombinatsion masalalarga o'tiladi. Ikkinchidan, onglik va faollik tamoyili mantiqiy masalalarni o'qitishda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki o'quvchi tayyor algoritmnı yodlab emas, balki ongli ravishda tahlil qilib yechimga kelishi zarur. Uchinchidan, ko'rgazmalilik tamoyili ayniqsa boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun muhimdir. Chunki ular abstrakt tushunchalarni ko'proq vizual vositalar orqali anglaydilar. To'rtinchidan, hayotiylik tamoyili mantiqiy

masalalarni real hayotiy vaziyatlar bilan bog'lashni nazarda tutadi. Chunki o'quvchi uchun mazmuni tushunarli va kundalik hayotiga yaqin bo'lgan topshiriqlar qiziqarliroq bo'ladi. Beshinchidan, differensial yondashuv tamoyili har bir o'quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olishni talab etadi. Chunki barcha o'quvchilarning tafakkur darajasi bir xil emas. Shuningdek, muammolilik tamoyili ham mantiqiy masalalarni o'qitishda muhim o'rin tutadi. Chunki muammoli vaziyat o'quvchini fikrlashga majbur qiladi. Agar masala tayyor algoritm asosida darhol yechilsa, unda tafakkur jarayoni sustlashadi. Yana bir muhim tamoyil – mustahkamlash va takroriylikdir. Mantiqiy fikrlash bir martalik mashq bilan shakllanmaydi. Aksincha, muntazam va tizimli mashqlar orqali tafakkur operatsiyalari mustahkamlanadi [4, 33-37].

Mazkur tadqiqot doirasida boshlang'ich sinflarda mantiqiy masalalarni tizimli va maqsadli ravishda qo'llash o'quvchilarning tafakkur rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi nazariy va amaliy jihatdan asoslandi. Avvalo, mantiqiy masalalar orqali o'quvchilarda tahlil va sintez operatsiyalarining faollashuvi kuzatiladi. Chunki har bir topshiriqni yechish jarayonida o'quvchi ma'lumotlarni ajratadi, ular o'rtasidagi bog'lanishni aniqlaydi va umumiy xulosaga keladi. Shu bilan birga, induktiv hamda deduktiv fikrlash mexanizmlari shakllanadi, bu esa mantiqiy tafakkurning mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, izchillik tamoyiliga asoslangan holda tashkil etilgan ta'lim jarayonida o'quvchilarning fikrlash strategiyasi bosqichma-bosqich rivojlanadi. Ya'ni dastlab sodda topshiriqlar orqali asosiy mantiqiy operatsiyalar o'zlashtiriladi, shundan so'ng murakkabroq kombinatsion vaziyatlar joriy etiladi. Natijada, tafakkur mexanizmi tizimli shakllanadi va barqaror ko'nikmaga aylanadi.

Shuningdek, ko'rgazmalilik tamoyilining amaliy qo'llanilishi mantiqiy bog'lanishlarni tezroq anglash imkonini beradi. Jadval, sxema va modellashtirish vositalari orqali abstrakt ma'lumotlar konkret shaklga keltiriladi. Bu esa Piaget tomonidan ta'kidlangan konkret-operatsion tafakkur bosqichiga to'liq mos keladi. Demak, vizual vositalar orqali o'quvchilarning bilish jarayoni samaraliroq tashkil etiladi.

Yana shuni ta'kidlash joizki, muammoli vaziyat yaratish o'quvchini mustaqil izlanishga undaydi. Chunki tayyor algoritm asosida emas, balki mantiqiy tahlil asosida yechim topish tafakkur jarayonini faollashtiradi. Vygotskiy nazariyasiga ko'ra, aynan murakkabroq vazifalarni bajarish jarayonida o'quvchining "yaqin rivojlanish zonasi" kengayadi. Demak, mantiqiy masalalar tafakkurni yuqori bosqichga olib chiquvchi samarali pedagogik vosita hisoblanadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mantiqiy masalalarni nazariy asoslangan metodik yondashuvlar asosida, didaktik tamoyillar bilan uyg'un holda tashkil etish o'quvchilarning intellektual rivojlanishiga kuchli turtki beradi. Demak, mantiqiy masalalar boshlang'ich ta'lim jarayonida nafaqat matematik bilim manbai, balki tafakkurni rivojlantiruvchi strategik pedagogik vosita sifatida qaralishi lozim.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinflarda mantiqiy masalalarni o'qitish o'quvchilarning intellektual rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, Vygotskiy, Piaget va Leontyev nazariyalariga tayangan holda tashkil etilgan metodik yondashuvlar yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Shu sababli, mantiqiy masalalarni o'qitish metodikasini yanada takomillashtirish va uni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan boyitish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aliyeva, D. N. (2019). "Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik tafakkurni rivojlantirish." Ta'lim va Axborot Texnologiyalari, 6(3), 75-81.
2. Baxtiyorovna, E. S. BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANIDAN OG'ZAKI HISOBLASHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYADAN FOYDALANISH. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ НАУЧНОГО ПРОГРЕССА В XXI ВЕКЕ И РОЛЬ ИННОВАЦИЙ В ЭТОМ ПРОЦЕССЕ ЧАСТЬ-2, 50.
3. Ibodullaeva, S. (2020). "Boshlang'ich sinflarda masalalar ustida ishlash usullari." Boshlang'ich Ta'lim, 6(3), 120-126.
4. Malohat, Y., Farida, G., & Xolida, B. (2025). BOSHLANG 'ICH TA'LIMDA MATEMATIKA FANINI O 'QITISHDA YANGICHA METODLAR. Ustozlar uchun, 86(5), 33-37.
5. Piaget, J., & Inhelder, S. (1969). B. The psychology of the child.
6. Выготский, Л. С. (2003). Психология развития ребенка. Эксмо.
7. Леонтьев, А. Н., Леонтьев, А. Н., & Леонтьев, А. Н. (1975). Деятельность. сознание. личность (Vol. 115). Политиздат.

